

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Дипломна робота
магістра

з теми «**ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ УВАГИ У СТАРШИХ
ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ДИЗАРТРІЄЮ**»

Виконала:
студентка KorLb1-M17z групи
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Бурдюжа Ірина Іванівна
Керівник:
кандидат педагогічних наук,
старший викладач
Галецька Ю.В.

Рецензент:
кандидат педагогічних наук, доцент
Вержиховська О.М.

Кам'янець-Подільський – 2019 року

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ УВАГИ У ДОШКІЛЬНИКІВ З ТИПОВИМ РОЗВИТКОМ ТА ІЗ ДИЗАРТРІЄЮ.....	7
1.1. Характеристика вікових періодів розвитку уваги у дошкільників.....	7
1.2. Особливості розвитку уваги у дошкільників із дизартрією.....	25
Висновки до першого розділу.....	34
РОЗДІЛ II. ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ ПРОЯВУ ЗОРОВОЇ ТА СЛУХОВОЇ УВАГИ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ДИЗАРТРІЄЮ.....	38
2.1. Обґрунтування методики вивчення рівня сформованості зорової і слухової уваги у дошкільників із дизартрією.....	38
2.2. Аналіз результатів констатувального етапу дослідження.....	49
Висновки до другого розділу.....	72
РОЗДІЛ III. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ УВАГИ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ІЗ ДИЗАРТРІЄЮ.....	74
3.1. Педагогічні шляхи корекції довільної уваги удошкільників із дизартрією.....	74
3.2. Система ігор та практичних вправ як методичний засіб формування довільної уваги у дошкільників із дизартрією.....	81
Висновки до третього розділу.....	87
ВИСНОВКИ.....	89
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	96
ДОДАТКИ.....	101
Додаток А. Гра „Чарівні трикутники”.....	101
Додаток Б. Гра „Упіймай звук”.....	102

Додаток В. Гра „Веселі рухи”.....	103
Додаток Г. Гра „Запам’ятай слова”.....	104

ВСТУП

Актуальність дослідження. Загальна доступність дошкільної освіти для різних за рівнем розвитку та підготовки дітей відзначається в числі основних напрямків державної політики в галузі дошкільної освіти. Законодавча база дає підставу створити оптимальні умови розвитку та навчання дошкільників з типовим та порушеним розвитком.

Здійснення освітньої мети залежить, передусім, від інтенсифікації педагогічного процесу, його змісту, методики, організаційних форм, які забезпечують отримання як педагогічних, так і розвивальних ефектів. Вищезазначені положення дозволяють розвивати у дошкільників психічну пізнавальну діяльність, яка покладена в основу їх подальшого включення у процес навчання і позначається на їх успішності у навчальній діяльності. Особливого значення при цьому набуває вирішення проблеми розвитку у дошкільників довільних форм психічної діяльності, передусім – уваги, яка суттєво впливає на розвиток усіх психічних процесів, особистісної, когнітивної, емотивної та поведінкової сфер, а також дає змогу дошкільнику перейти на новий вид діяльності.

Науковці Б.Г. Ананьєва, Л.С. Виготського, В. Вундта, П.Я. Гальперіна, А.О. Люблінської, І.В. Страхова розглядали теоретико-методологічні аспекти проблеми розвитку уваги, її сутність, змістовну характеристику, основні положення; М.М. Лила, А.О. Люблінська, О.Р. Лурія, І.П. Павлов, І.М. Сеченов вивчали вікової динаміки розвитку уваги, її фізіологічні та нейрофізіологічні механізми функціонування; М.Ф. Добринін, Т.Г. Єгоров, О.В. Запорожець, С.Л. Рубінштейн давали характеристику усім властивостям уваги та їх ролі у навчально-виховному процесі; вплив уваги на якість запам'ятовування навчального матеріалу (Л.І. Баскакова, Н.В. Гавриш).

Більшого значення розвиток уваги набуває у дошкільників з мовленєвими порушеннями, зокрема з дизартрією, тому що у них спостерігається вторинна затримка психічного розвитку, яка потребує додаткової корекції.

Логопеди Є.М. Мастюкова, Н.С. Жукова, О.В. Правдіна, Е.Ф. Соботович, Т.Б. Філічова, М.К. Шеремет розглядали психофізичний розвиток дошкільників з дизартрією, вказували на особливості розвитку пізнавальних та психічних процесів у даної категорії дітей, їх особистісний розвиток. На думку дослідників розвиток уваги у старших дошкільників з дизартрією дає змогу повноцінно сформувати не лише ігрову діяльність, як провідний вид діяльності даного віку, але й розвинути навички навчальної діяльності, підвищити ефективність логопедичної корекції.

Більш ґрунтовний практичний аналіз рівня сформованості довільних форм психічної діяльності, зокрема уваги, у старших дошкільників з дизартрією ми не знаходили в психолого-педагогічній літературі, хоча теоретична основа даного питання достатньо розроблена.

Актуальність теми зумовила вибір теми дипломної роботи магістра «Особливості уваги у старших дошкільників із дизартрією».

Мета дослідження полягає у теоретико-практичному вивченні особливості уваги у старших дошкільників із дизартрією.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз загальної та спеціальної наукової літератури й визначити стан розробленості проблеми дослідження, сутності її основних положень та ключових понять.

2. Емпірично дослідити особливості розвитку зорової та слухової уваги у старших дошкільників із дизартрією

3. Виявити особливості формування уваги у старших дошкільників із дизартрією.

4. Розробити педагогічні шляхи корекції довільної уваги у дошкільників із дизартрією

Об'єкт дослідження – розвитку уваги у старших дошкільників із дизартрією.

Предмет дослідження – особливості формування уваги у старших дошкільників із дизартрією.

Гіпотеза дослідження:результативність формування уваги у старших дошкільників із дизартрією залежить від ефективності використання педагогічних шляхів корекції довільної уваги та практичного використання системи ігор та вправ.

Методи дослідження: теоретико-практичний аналіз загальної та спеціальної психолого-педагогічної літератури, спостереження, бесіда, констатувальний та формувальний етапи дослідження, методи статистичної обробки даних.

Експериментальна база. Комунальний заклад «Дошкільний навчальний заклад №29 комбінованого типу» Криворізької міської Ради, «Дошкільний навчальний заклад №6 комбінованого типу» Криворізької міської Ради, Комунальний заклад «Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) №13 комбінованого типу» Криворізької міської ради.

Теоретична значущість полягає у здійсненні теоретичного аналізу загальної та спеціальної наукової літератури й визначенні стану розробленості проблеми.

Практичне значення полягає у виявленні рівня прояву та особливостей формування уваги у старших дошкільників із дизартрією.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дипломної роботи магістра обговорювались на студентській науково-практичній конференції в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка

Публікації: Робота висвітлена у статті «Розвиток уваги у старших дошкільників із дизартрією».

Структура роботи: робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

ВИСНОВКИ

Теоретико-практичне дослідження проблеми особливості уваги у старших дошкільників із дизартрією дало нам змогу зробити наступні висновки.

Увага не є психічним процесом, вона є формою організації психічної пізнавальної діяльності людини, яка полягає в спрямованості й зосередженості свідомості на об'єктах, що забезпечує їх виразне відображення. Увага дуже потрібна особистості для виконання різних видів пізнавальних, навчальних чи трудових завдань. Особливого значення вона набуває у засвоєнні нового завдання. Історично сформувалися різні властивості уваги: концентрація, стійкість, переключення, розподіл та обсяг.

Розрізняють увагу зовнішню і внутрішню, мимовільну та довільну. Зовнішня увага, або сенсорно-перцептивна звернена на об'єкти зовнішнього світу і є необхідною умовою пізнання і перетворення навколишнього світу. Внутрішня увага, або інтелектуальна спрямована на об'єкти суб'єктивного світу людини і є необхідною умовою самопізнання і самовиховання. Залежно від активності людини та співвідношення внутрішніх і зовнішніх умов виникнення увагу поділяють на мимовільну, довільну й після довільну. Ці види уваги водночас є й ступенями її розвитку у філогенезі і онтогенезі. Мимовільна увага – це зосередження свідомості людини на об'єкті внаслідок його особливостей як подразника. Довільна увага – це та, що свідомо спрямовується і регулюється особистістю.

До загальних особливостей уваги у дошкільників ми відносимо те, що увага дитини дитячого і перед дошкільного віку недовготривала, зосередженість її слабка створюється лише недовготривала і не стійка домінанта. Увага постійно коливається, переміщуючись з одного об'єкта на інший без видимої причини, тривалість зосередження на одному предметі не перевищувала двох хвилин. Спочатку дитина не керує своєю увагою, яка має мимовільний характер. Її привертають яскраві сильні або нові подразники. Нестійка, що легко відвертається, увага маленької дитини не відзначається рухливістю і не

керована, тобто не може переключатися за її бажанням. Дитина спроможна довільно змінювати напрям уваги, бо не володіє нею. У маленьких дітей дуже вузький обсяг уваги. Якщо дитина тримає в руках брязкальце і їй показали іншу іграшку, вона відпускає першу і тягнеться за другою. Коли трирічній дитині щось розповідають, вона кидає їсти. Розподіляти увагу між двома предметами або діями маленька дитина не здатна. Чим молодші діти, тим менше вони спроможні зосередитися на словах, звернених до них. Слова спочатку лише супроводжують предмети, які сприймаються наочно. Тільки поступово слово набуває такого великого значення, що здатне спричинити без будь-якого підкріплення сильне вогнище нервового збудження. Тоді вже можна збудити увагу дітей словесним сигналом, зосередити її на словесній інструкції, оповіданні. Як і в старшому віці, увага маленької дитини найбільш стійка в активній діяльності; в іграх, маніпуляціях предметами, у різних діях.

Основні зміни, що відбуваються в розвитку уваги дошкільників з типовим розвитком наступні: розширення обсягу уваги; зростання її стійкості; формування довільної уваги.

У дітей дошкільного віку відбуваються істотні зміни у розвитку уваги, що істотним чином позитивно впливає на процес оволодіння дитиною навчальним матеріалом. Тому в цьому віці стає можливою організація свідомого навчання дітей, що є особливо важливим для організації логопедичної корекції у дітей з порушеннями мовленнєвого розвитку.

На основі проведеного теоретичного аналізу особливостей розвитку дітей із дизартрією були виявлені симптоми, механізм протікання та структура недоліків, а також вплив порушення провідної ланки мовленнєвого апарату не лише на стан артикуляційної моторики та мовленнєвий розвиток, а й на загальний психічний пізнавальний розвиток дошкільника, зокрема становлення його уваги.

Дизартрія означає порушення членороздільності мовлення, під дизартричним мовленням звичайно розуміється мовлення неясне, змазане, глухе, часто з носовим відтінком, ніби каша в роті. На основі синдромологічного

підходу виділяють наступні форми дизартрії: спастико-паретичну, спастико-регідну, спастико-гіперкінетичну, спастико-атактичну, а тактико – гіперкінетичну. Діти з дизартрією як правило не є розумово відсталими однак через рухові та мовленнєві порушення у них часто виникає вторинна затримка розвитку психічних процесів. Діти з дизартрією за клініко-психологічною характеристикою поділені на декілька груп залежно від їх загального психофізичного розвитку: дизартрія у дітей з нормальним психофізичним розвитком; дизартрія у дітей з церебральним паралічем; дизартрія у дітей з олігофренією; дизартрія у дітей з гідроцефалією; дизартрія у дітей з затримкою психічного розвитку; дизартрія у дітей з мозковою дисфункцією.

Особливості психологічного розвитку у цієї категорії дітей залежить від двох факторів: від складності прояву провідного дефекту, а саме від складності порушення іннервації у них мовленнєвого апарату, що призводить до більш чи менш виражених порушень артикуляційної моторики, внаслідок чого по різному порушується здатність вимовляти звуки мовлення. В легшому випадку порушена вимова окремих звуків, що незначно впливає на загально мовленнєвий та психічний розвиток дитини. У важких випадках паралічі та парези органів артикуляції настільки складні, що у дітей порушується вимова всіх звуків, а отже мовленнєва практика у цих дітей практично відсутня. За цих умов порушується у них не лише мовленнєвий розвиток, а також відмічається загальний психічний недорозвиток, а зокрема і процесу уваги.

Другим важливим фактором що впливає на загальний психічний розвиток у дітей із дизартрією, особливо при дитячому церебральному паралічі є те, що поряд з основним недоліком у них спостерігаються супроводжуючі гідроцефалія, розумова відсталість, мінімальна розумова дисфункції тощо. Особливості психічного розвитку цих дітей ще недостатньо вивчені, це дало нам підстави припустити, що загальний стан активності уваги залежить від загального рівня недорозвитку у них мовлення чи рівня недорозвитку окремих психічних процесів, а окремі показники уваги у дошкільників із дизартрією із незначним рівнем недорозвитку мовлення зачіпають не всі психологічні

процеси, а лише найбільш недорозвинуті ланки. Зокрема, у дітей із дизартрією страждає зорова та слухова увага .

Увага значною мірою впливає на організацію навчально-корекційного процесу з дітьми із дизартрією. Від основних властивостей уваги залежить працездатність дитини на занятті, успішність в оволодінні ними навчальною інформацією, а також здатність контролювати власне мовлення, що забезпечує не тільки формування нових навичок, а й автоматизацію та формування у них правильних звичок.

Практичний аналіз проблеми дослідження рівня прояву зорової та слухової уваги у старших дошкільників із дизартрією дозволив нам зробити наступні висновки.

Методика констатувального етапу дослідження передбачала два напрямки досліджень: методика логопедичного обстеження мовленнєвого розвитку дітей з дизартрією старшого дошкільного віку; методика дослідження рівня сформованості уваги у дітей з дизартрією старшого дошкільного віку.

Виявлення рівня сформованості мовленнєвого розвитку у дітей із дизартрією ми проводили за наступними етапами: аналіз вивчення рівня сформованості мовленнєвого розвитку у старших дошкільників із дизартрією за анамнезом з використанням мовленнєвих карток; дослідження оптико-просторового гнозису і праксису та сенсорних здібностей у дошкільників із дизартрією; дослідження станів просодії та фонематичних процесів у дошкільників із дизартрією; дослідження різних сторін імпресивного та експресивного мовлення у дошкільників із дизартрією.

Методика дослідження рівня сформованості уваги у дітей з дизартрією старшого дошкільного віку включає наступні етапи: вивчити рівень сформованості зорової уваги у дітей з дизартрією старшого дошкільного віку за допомогою малюнків та геометричного матеріалу; вивчити рівень сформованості слухової уваги у дітей з дизартрією старшого дошкільного віку; вивчити рівень сформованості активності сприймання, запам'ятовування та слухової уваги у дітей з дизартрією старшого дошкільного віку.

Аналіз результатів констатувального етапу дослідження дав нам змогу побачити, що усі старші дошкільники з типовим розвитком мають високий рівень сформованості уваги (100 %), більшість старших дошкільників із дизартрією різних форм мають середній рівень сформованості уваги (75%) і лише 25% -низький. Зокрема, для більшості дошкільників із дизартрією характерними є наступні особливості уваги. Діти недостатньо уважно дивляться та розглядають малюнки, починають виконувати завдання не правильно, але після демонстрації виконання завдання роблять правильно лише не складні етапи завдання, зокрема називаючи не всі малюнки на білих трикутниках, називають вже на чорних, іноді називають малюнки хаотично. Дошкільники недостатньо уважно слухають, що пояснює педагог та за його словесною інструкцією виконують правильно завдання лише після повторної демонстрації, наприклад діти плескають у долоні на звуки, які суміжні за звучанням або виділяють слова із суміжними звуками, при цьому вони можуть не виділяти усі звуки або слова. При читанні вірша діти із дизартрією недостатньо уважно слухають інструкцію педагога, можуть точно виконувати рухи лише на початку виконання завдання, а під кінець втомлюються, вони можуть виконувати усі рухи лише після повторної демонстрації логопедом відповідних рухів, орієнтуючись на зоровий зразок або виконувати відповідні рухи з опорою на зоровий зразок, але не до кінця. При читанні ряду слів, діти не уважно слухають слова, які їм називає педагог, називають кожен раз нові слова, але склад при цьому міняється; можуть взагалі називати за перший та другий рази більше слів, ніж за наступні рази (кожен раз менше) або спочатку називають слова, а потім відмовляються від виконання завдання. При виконанні завдань із малюнками, діти із дизартрією називають нові картинки, але не утримують постійний склад попередньо названих, при цьому вони кожен раз називають менше картинок або починають називати картинку, а в кінці зовсім не називає її.

Це вказує на недостатній рівень прояву активності запам'ятовування та сприймання дітьми словесної та наочної інформації, недостатній рівень концентрації, регуляції та контролю слухової та зорової уваги у них.

Практичне вивчення особливостей формування уваги у старших дошкільників із дизартрією показало, що логопед у своїй діяльності повинен враховувати вікові та індивідуальні особливості розвитку пізнавальних психічних процесів старших дошкільників з дизартрією. При цьому недорозвиток уваги значною мірою ускладнює організацію різних видів діяльності у них, тому першочерговим завданням логопеда є створення умов для того, щоб своєрідний рівень розвитку уваги у старших дошкільників з дизартрією не перешкоджав їх розвитку, вихованню та навчанню. З цією метою необхідно: знизити до мінімуму кількість подразників, що відволікають на заняттях (на заняттях не має бути нічого зайвого, наочність демонструється дітям безпосередньо перед її використанням); враховувати динаміку втомлюваності дітей, давати можливість відпочити під час завдання, організувати фізкультхвилинки; привертати та утримувати їхню увагу за допомогою наочності, емоційної форми викладу матеріалу, різноманітності завдань; залучати до сприймання нових завдань максимальну кількість аналізаторів; давати більше часу на переключення з одного завдання на інше й організувати його; за допомогою спеціальних ігрових вправ налаштовувати дітей на роботу під час занять, гри, у вільну від занять годину; уникати завдань, що потребують розподілу активності на одночасне виконання двох дій; дотримуватись ощадного режиму, не допускати перевтоми, виснаження нервової системи. Якщо мимовільну увагу дошкільників з типовим розвитком можна привернути шляхом активізації їхніх пізнавальних потреб, то для старших дошкільників з дизартрією, натомість, використовуються емоційне зацікавлення відповідним завданням.

Методичним засобом формування довільної уваги у дошкільників із дизартрією виступає система ігор та практичних вправ, яка включає вправи на

розвиток: різних властивостей уваги; зорової та слухової уваги. Саме відповідна система вправ передбачає розвиток активності запам'ятовування та сприймання старшими дошкільниками із дизартрією словесної та наочної інформації, підвищують рівень концентрації, регуляції та контролю слухової та зорової уваги у них.

Завданням власне корекційного етапу під час занять, при виконанні ігрової та інших видів діяльності старших дошкільників з дизартрією є формування довільної уваги, підвищення її стійкості, удосконалення її властивостей. Одним зі шляхів розвитку уваги є її поступове тренування паралельно з впровадженням системи заходів, спрямованих на загартовування нервової системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ананьев Б.Г. Воспитание внимания у школьника/ Б.Г.Ананьев. – Л.: Лениздат, 1989.- 258с.
2. Бауэр Т. Психическое развитие младенца/ Т.Бауэр. – М.: Прогресс, 1985. – 132с.
3. Барташнікова І. А. Розвиток уваги та навичок навчальної діяльності у дітей 5-6 років/ І.А. Барташнікова, О.О. Барташніков. – Тернопіль: Навчальна книга, – Богдан, 2006. – 40 с.
4. Богданова М.Г. Диагностика познавательной сферы ребенка/ М.Г.Богданова, Т.В. Корсилова. – М.: Просвещение, 1994. – 261 с.
5. Бурлачук Л.Ф. Словарь-справочник по психодиагностике/ Л.Ф.Бурлачук, С.Н. Морозов. – СПб.: Питер Ком, 1999. – 232с.
6. Власова Т.А. Учителю о детях с отклонениями в развитии/ Т.А.Власова, М.С. Певзнер. – М.: Просвещение, 1967. – 137с.
7. Волокитина М.Н. Очерки психологии младшего школьника/ М.Н.Волокитина. – М.: АПН РСФСР, 1985.– 148с.
8. Выготский Л.С. Проблемы дефектологии/ Л.С. Выготский. – М.: Просвещение, 1995. – 278с.
9. Выготский Л.С. Основы дефектологии/ Л.С.Выготский // Собр. соч. в 6-ти томах. – М.: Педагогика, 1987. – т.5.– 257с.
10. Вікова психологія / за ред. Г.С. Костюка. – К.: Радянська школа, 1986. – 268 с.
11. Волкова Г.Н. Творчі ігри, завдання і тести для розвитку пам'яті та уваги/ Г.Н. Волкова. – Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2006. – 240 с.
12. Гоноболин Ф.Н. Внимание младшего школьника // Психология младшего школьника/ Ф.Н. Гоноблин/под ред. А.Н.Леонтьева. – М.: АПН РСФСР, 1989. – 144с.
13. Данилова Н.Н., Крылова А.Л. Физиология высшей нервной деятельности/ Н.Н. Данилова, А.Л. Крылова. – М.: Учебная литература, 1977. –

211с.

14. Дефектологический словарь/ за ред. Г.М.Дульнева. – М.: Педагогика, 1982.- С.87.

15. Дубровинская Н.В. Психофизиология ребёнка: психофизические основы детской валеологии/ Н.В. Дубровинская, Д.А. Фарбер, Н.М. Безруких. – М.: Владос, 2000. – 147с.

16. Энциклопедия психологических текстов для детей/ под ред. И.Книгина. – К.: Аркадия, 1997. - 200с.

17. Жукова Н.С. Логопедия: преодоление общего недоразвития речи у дошкольников/ Н.С. Жукова. – Екатеринбург: АРД ЛТД, 1998. – 100с.

18. Затримка психічного розвитку у дітей: методичні рекомендації / за ред. Т.Д. Ілляшенко, М.В. Рождественська. – К.: ІЗНМ, 1996. – 105с.

19. Запорожец А.В. Психологические проблемы развития детского восприятия/ А.В.Запорожец, М.И. Лисина. – М.: Просвещение, 1986. - 167с.

20. Ілляшенко Т.Д. Діти з затримкою психічного розвитку та їх навчання/ Т.Д. Ілляшенко, Н.А.Бастун, Т.В. Сак. – К.: ІЗМН, 1997. – 85с.

21. Кащенко В.П. Педагогическая коррекция/ В.П. Кащенко. – М.: Просвещение, 1992.– 225с.

22. Коркина М.В. Психиатрия: учебник/ М.В. Коркина, Н.Д. Лакостина, А.Е. Личко. – М.: Медицина, 1995. – 320с.

23. Коррекционное обучение как основа личностного развития дошкольников/ под ред. Л.П. Носковой. – М.: Педагогика, 1989. – 157с.

24. Крайг Г. Психология развития/ Г. Крайг. – СПб.: Питер, 2002. – 628 с.

25. Крутецкий В.А. Психология/ В.А. Крутецкий. – М.: Просвещение, 1986. – 284 с.

26. Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики/ А.Н. Леонтьев. – М.: Изд-во МГУ, 1982.- 145с.

27. Лосев А.Ф. Проблемы символа и реалистическое искусство/ А.Ф.Лосев. – М.: Искусство, 1995. – 125с.

28. Лурия А.Р. Основы нейропсихологии/ А.Р. Лурия. – М.: Изд-во МГУ,

1983. – 267с.

29. Лурия А. Р. Внимание и память/ А.Р. Лурия. – М.: Просвещение, 1975. – 260 с.

30. Лурия А.Р. Лекции по общей психологии/ А.Р. Лурия. – СПб.: Питер, 2007. – 320с.

31. Люблінська Г.О. Дитяча психологія/ Г.О. Люблінська. – К.: Вища школа, 1974. – 372с.

32. Максимова Н.Ю. Основи дитячої патопсихології/ Н.Ю. Максимова, К.Л. Мілютіна, В.М. Піскун. – К.: Перун, 1996. – 134с.

33. Миронова С.А. Развитие речи дошкольником на логопедических занятиях/ С.А.Миронова.– М.: Просвещение, 1991. – 132с.

34. Методичні рекомендації до вивчення дітей з затримкою психічного розвитку/ М.В. Рождественська. – К.: ІСДОУ, 1995. – 43с.

35. Обучение детей с задержкой психического развития в подготовительном классе/ под ред. В.Ф. Мачихиной, М.А. Ципиной. – М.: Просвещение, 1987. – 153с.

36. Основы обучения и воспитания аномальных детей/ под ред. А.И.Дьячкова. – М.: Просвещение, 1985. – С.9-15.

37. Правдина О.В. Логопедия/ О.В. Правдина. – М.: просвещение, 1981. – 247с.

38. Пиаже Ж.Ж. Избранные психологические труды/ Ж.Ж. Пиаже. – М.: Международная педагогическая академия, 1994. –140с.

39. Петухова Т.В. Развитие произвольного внимания у детей дошкольного возраста/ Т.В. Петухова// Учёные записки Пятигорского педагогического института/ под ред. А.В. Запорожца, Д.Б. Эльконина. – М.: Просвещение, 1984. – С.205-210.

40. Петровский А.В. Психология/ А.В.Петровский, М.Т. Ярошевский. – М.: Academia, 2000. – 512 с.

41. Платонов К.К. Психология/ К.К. Платонов, Г.Г.Голубев. – М.: Высшая школа, 1987. – 247 с.

42. Практикум по основам психологии/ сост. В.А. Мельников. – Симферополь: Сонат, 1997. – 165с.
43. Принципы отбора детей во вспомогательную школу/ под ред. Г.М.Дульнева, А.Р. Лурия. – М.: Просвещение, 1983. – С.32-35.
44. Психологія: Підручник/ укл. Ю.Л. Трофімов, В.В. Рибалка, П.А.Гончарук та ін. – К.: Либідь, 1999. – 350с.
45. Рубинштейн С.Я. Психология умственно отсталого школьника/ С.Я.Рубинштейн. – М.: Просвещение, 1986. – 125с.
46. Синьов В.М., Коберник Г.М. Основы дефектології/ В.М. Синьов, Г.М.Коберник. – К.: Вища школа, 1994. – 143с.
47. Словарьпрактического психолога/ сост. С.Ю. Головин. – Минск: Харвест, 1988. – 348с.
48. Соботович Е.Ф. Порухення мовного розвитку в дітей та шляхи їх корекції: навчально-методичний посібник/ Е.Ф. Соботович. – К.: ІСДО, 1995. – 213с.
49. Хрестоматия по вниманию/ под ред. А.Н. Леонтьева. – М.: Издательство МГУ, 1976. – 305 с.
50. Худик В.А. Диагностикадетского развития: методы исследования/ В.А. Худик. – М.: Образование, 1992. – 220 с.
51. Цветкова Л.С. Мозг и интеллект/ Л.С.Цветкова. – М.: Просвещение, 1995. – 125с.
52. Цветкова Л.С. Нейропсихологиясчёта, письма и чтения: нарушение и восстановление/ Л.С. Цветкова. – М.: Юристь, 1997.– 127с.
53. Цвынтарный В.В. Играем пальчиками и развиваемречь/В.В.Цвынтарный.–С.- Петербург.:Школа, 1997. – 155с.
54. Шевандрин Н.И. Психодиагностика, коррекция и развитияличности/Н.И. Шевандрин–М.:Педагогика, 1989. –174с.
55. Щедровицкий Г.П. Методологическиезамечания к педагогическимисследованиямигры/ Г.П. Щедровицкий//Психология и педагогикаигрыдошкольника– М.Л.Правда, 1966.– С.92-94.

56. Якиманская И.С. Развивающее обучение/ И.С. Якиманская. – М.: Педагогика, 1999. – 144с.

57. Якубинский Л.П. Избранные работы: Язык и его функционирование/ ред. А.А.Леонтьев.–М.:Наука, 1986. – 208 с.

58. Якубинский Л.П. О диалогической речи/ под ред. Л.В.Щербы.–Спб.: СПб,1987.–259с.

59. Ястребова А. В. Преодоление общего недоразвития речи у учащихся начальных классов общеобразовательных учреждений / А. В. Ястребова. – М.: АРКТИ, 2004. – 209 с.

60. Ястребова А.В. Учителю о детях с недостатками речи/ А.В.Ястребова, Л.Ф. Спирина, Т. П. Бессонова – М.: АРКТИ, 2004. –158с.

61. Яшина В.А. Мовленнєве середовище та діти/ В.А. Яшина// Дошкільне виховання. – № 8. – 2003. – С.17-18.

62. Эльконин Д.Б. Психическое развитие в детском возрасте/Д.Б.Эльконин.–М.:Педагогика,1985. –236с.

63. Эльконин Д.Б. Психология обучения младшего школьника/Д.Б.Эльконин.–М.:Просвещение,1984.–282с.